

УДК 347.1

Л.В. САПЕЙКО, канд. юрид. наук, Харківський національний університет внутрішніх справ

РОЗШУК ВІДПОВІДАЧА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕНСАЦІЯ ВИТРАТ НА ЙОГО ПРОВЕДЕННЯ

Ключові слова: розшук відповідача, цивільний процес, компенсація витрат

Захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є головним завданням суду. Для досягнення цієї мети Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК) [1] передбачена система процесуальних дій, які покликані зробити цивільне судочинство ефективним, та мають дозволити суду своєчасно, неупереджено і справедливо розглядати і вирішувати цивільні справи.

В процесі судової діяльності існує імовірність виникнення ряду перешкод, які уповільнюють розгляд цивільних справ, а інколи роблять неможливим постановлення законного судового рішення по справі і, відповідно, потребують адекватного реагування на них судових органів. Однією з суттєвих проблем в цьому аспекті є відсутність в окремих випадках точної інформації про місце проживання (місцеперебування) відповідача. У зв'язку з цим, за наявності передбачених законом умов суд може застосувати розшук відповідача.

Розшук відповідача є специфічною процесуальною процедурою, що проводиться судом із залученням органів внутрішніх справ. На тлі оновлення законодавства та запровадження нових процесуальних інститутів, таких як наказне провадження, в якому компенсуються витрати на проведення розшуку відповідача, дана процедура та пов'язані з нею питання на сучасному етапі є недостатньо дослідженими, хоча мають вагомий практичний значення.

Слід зазначити, що окремі проблеми наказного провадження розглядалися в працях В.М. Аргунова, Д.Д. Луспеника, М.В. Свідерської, М.А. Череміна, О.О. Штефан тощо. Метою даної статті є теоретичне вирішення ряду питань щодо порядку призначення розшуку відповідача та компенсації витрат на його проведення, що дозволить знайти шляхи для подолання окремих прогалин законодавства та виробити необхідні практичні рекомендації.

Згідно ст.78 ЦПК України, якщо місцеперебування відповідача в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, невідоме, суд ухвалою оголошує його розшук. Розшук проводиться органами внутрішніх справ, а витрати на його проведення стягуються з відповідача в дохід держави за рішенням суду. Положення даної норми передбачають застосування інституту розшуку відповідача тільки в двох вище названих категоріях справ, що не дозволяє поширювати такий порядок на інші цивільні справи. Законодавчий підхід до цього питання базується на особливій соціальній значущості перелічених справ. Тому чітка взаємодія суду та органів внутрішніх справ щодо розшуку відповідача має забезпечити належний захист прав та інтересів зацікавлених осіб за такими позовами.

Однак, розглядаючи дане питання, слід звернути увагу на інші повноваження суду, які нещодавно були закріплені в ЦПК. Так, за ч.3 ст.122 ЦПК, у разі якщо відповідачем у позовній заяві, поданій і оформленій у встановленому законом порядку, вказана фізична особа, що не є суб'єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Відповідно, при надходженні позовної заяви, в тому числі і за однією із зазначених в ст.78 ЦПК категорій справ, суд зобов'язаний встановлювати дійсне місце проживання (пе-

ребування) відповідача через органи реєстрації місця перебування та місця проживання особи. Тому, на даному етапі суд не вправі оголошувати розшук відповідача, оскільки передбачається, що у більшості випадків отримана інформація зможе допомогти суду у з'ясуванні зареєстрованого місця проживання (перебування) особи.

Також ст.122 ЦПК передбачено, що у разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення у пресі. Але, як уявляється, специфіка справ про стягнення аліментів та про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, не дозволяє застосовувати саме такий порядок. Не встановлення місця перебування відповідача в цих випадках потягне в майбутньому неможливість фактичного стягнення присуджених коштів у разі задоволення позову, і може спричинити ситуацію, коли зацікавлена особа на певний час залишиться без життєво необхідних засобів.

Слід відзначити, що законодавець оминув своєю увагою цю проблему, що дозволяє суддям діяти на власний розсуд – оголошувати розшук або викликати відповідача через повідомлення у пресі. На нашу думку, в останньому випадку явка відповідача до суду є мало імовірною. Тому, видається більш правильним передбачити в ч.3 ст.122 ЦПК, що у разі якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) відповідача в справах, зазначених в ст.78 ЦПК, суд в обов'язковому порядку оголошує його розшук. Так само має вирішуватися питання і у випадку, коли суд має точні дані про зареєстроване місце проживання (перебування) відповідача (ст.78 ЦПК), але насправді особа не проживає за даною адресою.

Систему дій, спрямованих на розшук відповідача органами внутрішніх справ, визначає Порядок розшуку боржника – фізичної особи (далі – Порядок), затверджений Наказом МВС України 27.08.2008 р. № 408 [2]. Згідно з Порядком установа місце перебування відповідачів здійснюється територіальними підрозділами служби громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб (ГРФО).

Відповідно до підпункту 1.4.2 Порядку відповідачі в справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи; боржники за виконавчими документами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я або у зв'язку з утратою годувальника, визначаються як боржники.

Зазначеним нормативно-правовим актом передбачається цілий комплекс розшукових заходів, які проводяться з метою встановлення місцеперебування боржника (відповідача). На початковому етапі обов'язково мають бути вчинені наступні дії: протягом 10 діб з часу отримання ухвали суду про оголошення розшуку боржника працівник підрозділу ГРФО, який за своїми службовими обов'язками відповідає за розшук боржників, заводить розшукову справу з установа місце перебування боржника та виносить постанову про оголошення державного розшуку та заведення розшукової справи, а також складає інші необхідні документи, визначені п.2.2 Порядку. Після цього складається план першочергових розшукових заходів.

Працівник, який за своїми службовими обов'язками відповідає за розшук боржника, вивчає інформацію про боржника, що міститься в ухвалі суду, та інші документи, які містять дані про боржника; здійснює перевірку боржника за обліками У(В)ІТ, адресно-довідкового бюро ГУМВС, УМВС тощо; здійснює опитування стягувача, під час якого з'ясовуються наявні в нього відомості про боржника, а також установається коло осіб, з якими боржник підтримував стосунки і які

ймовірно можуть мати відомості про його місцеперебування; складає довідку про боржника; надсилає інформацію про розшук до відповідних державних органів тощо. Після здійснення першочергових розшукових заходів не пізніше ніж через місяць з початку провадження працівник вивчає наявні матеріали та складає план подальших заходів з встановлення місцеперебування боржника. Наступні дії з розшуку боржника (відповідача) залежать від наявної інформації про його можливе місцеперебування.

Оцінка розшукової роботи здійснюється відповідно до положень, визначених у наказі МВС від 05.01.2005 р. № 3 ДСК «Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01.02.2005 р. за № 132/10412.

Також, сума витрат по проведенню розшукових дій обчислюється на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про визначення розміру витрат, пов'язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах» від 01.02.1995 р. № 78. Такі витрати визначаються у розмірі до п'яти мінімальних заробітних плат [3].

На підставі п.3.3 Порядку, витрати органів внутрішніх справ, пов'язані з розшуком боржника, стягуються з нього за ухвалою суду. Про суму витрат на проведення розшуку по встановленню місцеперебування боржника повідомляється суд, який виніс ухвалу про його розшук.

Однак, слід звернути увагу, що в цивільному процесуальному законодавстві по іншому вирішене дане питання. Так, вимоги про стягнення витрат на проведення розшуку розглядаються в наказному провадженні. Згідно п.2 ч.1 ст.96 ЦПК судовий наказ може бути видано, якщо заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника. Відповідно, п.3.3 Порядку суперечить положенням ЦПК України, оскільки передбачає іншу процедуру компенсації

витрат на проведення розшуку. Для відшкодування державі витрат у зв'язку з проведенням таких дій недостатньо простого повідомлення суду про суму затрачених коштів, а необхідне звернення відповідного підрозділу ОВС з заявою про видачу судового наказу, тобто ОВС мають ініціювати відкриття наказного провадження за такою вимогою.

Відсутність заяви про видачу судового наказу не дає можливості суду вирішити це питання за власною ініціативою, навіть, якщо мова йде про захист державних інтересів. В зв'язку з тим, що основою цивільного судочинства є диспозитивність, суд розглядає справи не інакше як за зверненням зацікавлених осіб. Тому, органи внутрішніх справ повинні забезпечити своєчасне подання до суду відповідної заяви з метою відшкодування державі витрат, пов'язаних з розшуком відповідача. В цьому випадку ОВС набувають процесуальний статус стягувача (заявника), а особа, яка має компенсувати державі витрати по її розшуку, – боржника.

Заява про видачу судового наказу за формою і змістом повинна відповідати вимогам ст.98 ЦПК України та має містити наступні відомості: найменування суду, в який подається заява; ім'я (найменування) заявника та боржника, а також ім'я (найменування) представника заявника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження; вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються; перелік документів, що додаються до заяви. Заява підписується заявником або його представником і подається з її копіями та копіями доданих до неї документів для боржника. Якщо заява подається представником заявника, то до неї має бути доданий документ, що підтверджує його повноваження.

Виходячи з положень вище згаданого Порядку, заява про видачу судового наказу повинна подаватися до суду, який виніс ухвалу про розшук відповідача.

За загальним правилом при поданні заяви про видачу судового наказу необхідно сплатити судовий збір, який обчислюється у роз-

мірі п'ятдесяти відсотків ставки, що визначається з оспорюваної суми у разі звернення в суд з позовом у порядку позовного провадження, та витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи (ст.99 ЦПК).

Тобто, судовий збір за подання заяви в наказному провадженні складає половину від суми судового збору за подання позову. Судовий збір визначається на підставі Декрету Кабінету Міністрів України «Про державне мито» [4].

Витрати на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи в наказному провадженні визначаються в сумі 30 грн, що передбачено Постановою Кабінету Міністрів України № 1258 від 21.12.2005 р. [5].

Дані нормативні акти не передбачають пільг щодо оплати судового збору та витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи органами внутрішніх справ, тому зазначені органи мають сплачувати такі судові витрати на загальних підставах. Такий підхід не є виправданим, оскільки питання торкається захисту інтересів держави, а не особистих інтересів співробітників ОВС. Цю проблему слід також розглядати і в площині недостатнього фінансування органів внутрішніх справ з боку держави. Відповідно, може утворитися ситуація, коли ОВС здійснили комплекс розшукових заходів по встановленню місцеперебування відповідача (боржника), що дозволило належним чином виконати доручення суду стосовно розшуку особи, але відсутність потрібних коштів на оплату судових витрат перешкодить поданню заяви про компенсацію державі понесених затрат.

Варіантом вирішення цієї проблеми може стати звернення стягувача (ОВС) до суду, в який подається заява про видачу судового наказу, з клопотанням про відстрочення сплати судових витрат до моменту ухвалення судового рішення (видачі наказу) із зазначенням причини неможливості вчинення такої дії у встановлений строк. Стаття 82 ЦПК дозволяє суду стягувати судові витрати в такий спосіб, якщо майновий стан зацікавленої особи є незадовільним. При цьому, на підставі норм законодавства можливо зробити висновок про

те, що у разі видачі судового наказу, тобто прийняття рішення на користь стягувача, суд вже не зобов'язує цю особу до внесення потрібних коштів, а покладає обов'язок по сплаті судових витрат на боржника.

Таким чином, за результатами дослідження проблеми розшуку відповідача в цивільному процесі та компенсації витрат на його проведення можна дійти висновку, що при надходженні позовної заяви за однією із зазначених в ст.78 ЦПК категорій справ, суд спершу має перевірити зареєстроване місце проживання (перебування) відповідача через відповідний орган реєстрації місця перебування та місця проживання особи, як це передбачено загальною процедурою. Якщо отримана інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) відповідача в цих справах, суд в обов'язковому порядку оголошує його розшук. Виклик такого відповідача через оголошення у пресі не є можливим.

Розгляд вимоги про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача допустимий тільки в наказному провадженні. За відсутності в ОВС коштів на оплату судових витрат за подання заяви про видачу наказу, суд, на підставі відповідного клопотання, може відстрочити сплату таких витрат до моменту прийняття рішення (наказу).

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України // ВВР України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
2. Наказ МВС України «Про затвердження Порядку розшуку боржника – фізичної особи»: від 27.08.2008 р., № 408 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1078-08>.
3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про визначення розміру витрат, пов'язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах»: від 01.02.1995 р., № 78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=78-95-%EF>.

4. Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито» // ВВР України. – 1993. – № 13. – Ст. 113.

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судо-

вих процесів, пов'язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів» : від 21.12.2005 р., № 1258 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1258-2005-%EF>.

Сапейко Л. В. Розшук відповідача в цивільному процесі та компенсація витрат на його проведення / Л. В. Сапейко // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 687–691 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11clvnp.pdf>

Розглянуто ряд теоретичних проблем, пов'язаних з процедурою розшуку відповідача та компенсацією витрат на його проведення. Охарактеризовано нормативно-правову базу в цій сфері, визначено її основні недоліки та запропоновано шляхи їх усунення.

Сапейко Л.В. Розыск ответчика в гражданском процессе и компенсация затрат на него проведение

Рассмотрен ряд теоретических проблем, связанных с процедурой розыска ответчика и компенсацией расходов на его проведение. Охарактеризована нормативно-правовая база в этой сфере, определены ее основные недостатки и предложены пути их устранения.

Sapejko L.V. Search of the Responder in Civil Process and Compensating of Charges for It Realization

The row of the theoretical problems related to procedure of search of defendant and indemnification of charges on his realization is considered. A normatively-legal base is characterized in this sphere, her basic defects are determined and the ways of their correction are offered.

Форум права ФП